

Erben. – B. : Schmidt, 2006. – 205 S. – ISBN 978-3-503-07975-9. *Fleischer W.* Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – 381 S. – ISBN 3-484-10682-4. *Grimm J.* Deutsche Grammatik. 4. Teil / Jacob Grimm. – Göttingen : Dieterichsche Buchhandlung, 1837. – 964 S. *Henzen W.* Deutsche Wortbildung / Walter Henzen. – Tübingen : Niemeyer, 1965. – 314 S. *Mager C.M.* Die grammatischen Kategorien / Carl M. Mager // Wortarten : Beiträge zur Geschichte eines grammatischen Problems / Hg.: B. Schaefer, C. Knobloch. – Tübingen : Niemeyer, 1992. – S. 100–150. (Nachdruck der Ausgabe Stuttgart 1842). *Olsen S.* Das „substantivierte“ Adjektiv im Deutschen und Englischen. Attribuierung vs. syntaktische „Substantivierung“ / Susan Olsen // Folia Linguistica 22, 1988. – S. 337–372. *Olsen S.* Zum „substantivierten“ Adjektiv \v im Deutschen. Deutsch als eine pro-Drop-Sprache / Susan Olsen // Studium Linguistik 21, 1987. – S. 1–35. *Paul H.* Deutsche Grammatik. Band 3 / Hermann Paul. – Halle a. S. : Niemeyer, 1919. – 456 S. *Phoenix W.* Die Substantivierung des Adjektivs, Partizips und Zahlwortes im Angelsächsischen / Walter Phoenix. – B. : Mayer & Müller, 1918. – 82 S. *Römer Chr.* Lexikologie des Deutschen. Eine Einführung / Chr. Römer, B. Matzke. – Tübingen : Narr, 2005. – 236 S. – ISBN 3-8233-6128-7. *Schötenack H.A.* Grammatik der neuhochdeutschen Sprache / Heinrich A. Schötenack. – Erlangen : Enke, 1856. – 832 S. *Vater H.* Zu sogenannten „substantivierten Adjektiven“ im Deutschen / Heinz Vater // Festschrift für K. Hyldgaard-Jensen zum 70. Geburtstag / Hg.: M. Dyhr, J. Olsen. – Kopenhagen : University, 1987. – S.279–290. *Vogel P. M.* Wortarten und Wortartwechsel: Zu Konversion und verwandten Erscheinungen im Deutschen und in anderen Sprachen / Petra M. Vogel. – B. / N.Y. : de Gruyter, 1996. – 311 S. – ISBN 3-11-014823-4. *Wellmann H.* Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. 2. Hauptteil. Das Substantiv / Hans Wellmann. – Düsseldorf : Schwann, 1975. – 500 S. *Wilmanns W.* Deutsche Grammatik. 2. Abteilung: Wortbildung / Wilhelm Wilmanns. – Strassburg : Trübner, 1899. – 671 S.

КОВАЛЕНКО Р.В.

(Запорізький національний університет)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ “ВІЙНА/МИР” В АНГЛОМОВНІЙ СВІДОМОСТІ

У статті розглядаються способи репрезентації концептуальної опозиції “війна/мир” в англomовній свідомості на матеріалі англomовної преси. Описано структурно-семантичні особливості лексичних одиниць, що репрезентують концепти ‘war’ - ‘piece’.

Ключові слова: концепт, концептуальна метафора, концептуальна опозиція.

Коваленко Р.В. Вербализация концептуальной оппозиции “война/мир” в англоязычном сознании. В статье рассматриваются способы репрезентации концептуальной оппозиции “война/мир” в англоязычном сознании на материале англоязычной прессы. Описаны структурно-семантические особенности лексических единиц, которые репрезентируют концепты ‘war’ - ‘piece’.

Ключевые слова: концепт, концептуальная метафора, концептуальная оппозиция.

Kovalenko R.V. Verbalization of the Conceptual Opposition “War/Piece” in the English consciousness. The article is dedicated to the ways of representation of conceptual opposition “war/piece” in the English consciousness based on the English speaking press. We described structural and semantical peculiarities of the lexical units to represent concepts ‘war’ - ‘piece’.

Key Words: concept, conceptual metaphor, conceptual opposition.

Центральною термінологічною одиницею когнітивно орієнтованих досліджень мови є концепт. Ведучими на сьогоднішній день напрямками в розробці поняття концепту виступають лінгвокогнітивне (Є.С. Кубрякова, Н.Н. Болдирев, О.П. Бабусин, З.Д. Попова, І.О. Стернін та ін.) і лінгвокультурне (А. Вежбицька, Н.Ф. Алифєренко, Ю.С. Степанов, В.І. Карасик, С.Г. Воркачов, та ін.). Дослідники, що вивчають концепт у рамках лінгвокогнітивного підходу, трактують його як ментальне утворення у свідомості індивіда, що забезпечує вихід на концептосферу соціуму. Мова є доказом того, що в основі наших знань про світ лежить концепт як одиниця ментальної інформації, оскільки саме мова виявляє й об'єктивує те, яким чином людський розум побачив і сприйняв світ, тобто яким чином він категоризований свідомістю. Лінгвокультурний підхід дозволяє проникнути в глибинну сутність концептів, що сформувалися в колективній мовній свідомості нації, розкрити систему цінностей і оцінок, на розвиток якої вплинув культурний, мовний і, нарешті, суспільний досвід тієї або іншої соціокультурної спільноти. Цей підхід орієнтований на вивчення культурних концептів, на відміну від лінгвокогнітивного підходу, що розглядає концепт як певне ментальне утворення в психіці індивіда, що має певну структуру, а також володіє національною специфікою. Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту, точніше, *культурного концепту*, полягає в тому, що концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом [Карасик 2002, с. 138].

Для лінгвокультурологічного напрямку характерний розгляд концепту в контексті проблеми "мова - свідомість - культура". Саме етнічна свідомість відіграє роль посередника між двома взаємозалежними семіотичними системами – мовою й культурою, основою синтезного дослідження яких є концепт, у силу

того, що він не належить ні мовній, ні культурній сфері, ні їм обом одночасно, а функціонує як елемент свідомості [Слишкін 2000].

У даній роботі підкреслюється, що, незважаючи на універсальність понять *війни й миру*, кожна лінгвокультура генерує свій "квант знання" про дані феномени, що знаходить висвітлення у виборі лексичних засобів для значеннєвих компонентів концептуальних структур *'war'* - *'piece'*.

Мета роботи полягає в дослідженні процесів концептуалізації й категоризації універсальних феноменів людського буття *війни й миру* в сучасній англійській мові.

Відповідно до даної мети визначаються конкретні **завдання** дослідження:

- виявити інвентар лексичних одиниць, використаних у концептуалізації й категоризації досліджуваних універсалій;
- визначити структуру й зміст досліджуваних концептів на основі лексикографічних даних, виділити основні значеннєві компоненти досліджуваних концептів;
- описати структурно-семантичні особливості лексичних одиниць, що репрезентують концепти *'war'* - *'piece'*.

Антропоцентричність мови обумовлює специфіку вербалізації універсальних структур знання. Універсальні концепти містять загальнолюдські концептуальні ознаки, обумовлені подібністю процесів мислення, світовою історією й культурою, особливостями взаємодії людини з навколишнім світом. Багатомірність плану змісту – відмінна характеристика універсальних концептів. У лінгвокультурологічних дослідженнях у цьому зв'язку прийнято розмежовувати кілька вимірів або шарів лінгвоконцепта (Степанов 1997, Колесов 1992, Слишкін 2000, Ляпін 1997, Карасик 2002, Воркачов 2006). Загальноприйнятим є аналіз концепту з точки зору трьох його компонентів, а саме: понятійного, що фіксує його дефініційну основу, образного, що відбиває асоціативно-образне поле концепту, і ціннісного, що визначає місце концепту в ціннісній картині світу конкретного народу. Саме понятійний вимір універсальних концептів забезпечує їх загальнолюдську й загальнокультурну універсальність, у той час як асоціації й оцінка можуть варіюватися залежно від екстралінгвістичних факторів.

Польова організація когнітивної матриці припускає наявність ядра й периферії [Болдирев 2007]. Периферію представляють когнітивні контексти, тобто області знання, що служать як би "середовищем" осмислення вербальних репрезентацій універсальних концептів *'war'* – *'piece'*. Такими контекстами в нашій роботі служать області знання, задані основними концептуальними ознаками названих концептів [Langacker 1991], які були виявлені в результаті аналізу семантичної структури антонімічних імен *war* - *peace*.

В якості ядра ми пропонуємо розглядати когнітивну область, у якій сполучені окремі ознаки двох полярних концептів, що, у свою чергу, обумовлює амбівалентний характер лексичних одиниць, які репрезентують дану область. Виявлення області взаємодії обґрунтовується сучасними тенденціями в трактуванні цієї дихотомії, а саме тенденцією до стирання меж між сучасними формами війни й миру й тенденцією до мілітаризації миротворчої діяльності, при якій мир є як би "антивійна", тобто організована боротьба з війною [Тоффлер 2005, Гаджиев 2007, Носч 2001].

Протиставлення об'єктів і явищ дійсності в дихотоміях супроводжується їхньою оцінною категоризацією, а саме, поляризацією негативного й позитивного в рамках єдиної когнітивної моделі (порівн.: "життя – смерть", "світло – тьма", "верх – низ" і ін.). Оцінна категоризація ситуацій війни й миру здійснюється переважно з орієнтацією на оцінний стереотип: війна – це завжди погано, мир – добре. При цьому, як це властиво негативним компонентам дихотомії, у репрезентації війни має місце оцінне варіювання, обумовлене суспільно-політичною й ідеологічною позицією суб'єкта оцінки. Основними засобами вираження ідеологізованої оцінки, тобто суб'єктивної оцінки, опосередкованою соціокультурною категорією "свій – чужий", є евфемізми й дисфемізми.

Контрастивні універсальні концепти *'war'* – *'piece'* характеризуються складною структурою, понятійні компоненти яких онтологічно поляризовані, у той час як образний і оцінний компоненти дають можливість інтерпретації стереотипного знання залежно від контексту його осмислення й формування амбівалентної оцінки однієї й тієї ж ситуації з погляду приналежності суб'єкта оцінки до табору "своїх" або "чужих".

Лексикографічний аналіз одиниць *war* та *peace*, як базових номінантів контрастивних концептів *'war'* – *'piece'*, дозволив виявити когнітивні підстави й компоненти змісту розглянутих структур знань. У результаті аналізу семантичної структури антонімів *war* та *peace*, були встановлені основні компоненти змісту, що стоять за даними лексемами концептів: ознаки концепту *'war'* – "hostility", "warfare", "competition", "fight" (див. мал. 1); ознаки концепту *'peace'* – "friendship", "public security", "harmony", "tranquility" (див. мал. 2).

war

Мал. 1

peace

Мал. 2

Необхідно підкреслити, що кожна лінгвокультура створює свої універсальні знання, детерміновані, насамперед, особливостями менталітету, національної культури, історії, традиціями. Як наслідок, базовий номінант концепту – універсалії, семантична структура якого однотипна в більшості мов, "обростає" численними різноструктурними лексичними утвореннями (деривати, композити, словосполучення), які сприяють конкретизації абстрактної універсалії в сучасному просторово-часовому континуумі, з одного боку, і прояву специфіки процесів концептуалізації й категоризації універсальних феноменів конкретним етносом, з іншого.

Контрастивні когнітивні структури *'war'* – *'peace'* на мовному рівні представлені нерівномірно, про що свідчать кількісні дані: абсолютна частота номінантів концепту *'war'* перевищує абсолютну частоту номінантів концепту *'peace'* більш ніж у два рази. Це пояснюється специфікою людського сприйняття дихотомічних явищ, а також особливою увагою сучасної людини до конфліктних ситуацій, тому що вся людська історія характеризується перманентним станом війни.

Функціональна значимість лексики *war* у сучасному англomовному публіцистичному дискурсі формується, насамперед, як показав мовний матеріал, за рахунок реалізації свого основного номінативного значення при репрезентації різного роду (цивільних, міждержавних, релігійних) збройних зіткнень (80%).

Виявлені понятійні області лексеми *piece* свідчать про особливості категоризації феномена миру сучасною англомовною лингвокультурою. Перевага суспільно-політичного трактування миру (як відсутність війни (90%) і іншого роду конфліктів на різних соціальних рівнях (5%) обумовлено, з одного боку, екстралінгвістичними факторами (неспокійною обстановкою у світі, проблемами безпеки, секуляризацією людської свідомості й т.д.), з іншого, – особливостями публіцистичного дискурсу, що охоплюють найбільш злободенні для людства теми.

Однієї з домінуючих метафоричних моделей в аналізованому матеріалі є модель "війна – це економічна операція", важливим компонентом значення якої є порівняння вигоди й збитків, тобто вказівка на два протилежних фактори, що зробили вплив на ухвалення рішення про початок війни в Іраку:

"Some diplomats ... have viewed the differences between Washington and European adversaries on the Security Council and found plenty of room for a bargain" (*"New element in Iraq's mix"* / *New York Times*, 01.03.03.).

"Why would we want to grant them influence over the terms, the powers, the duration of an occupation bought at the price of American and British blood?" (*"Don't go back to the U.N."* / *Washington Post*, 21.03.03.).

Метафорична модель "війна – це дорога" представлена широким спектром універсальних метафоричних слововживань, що описують політичні зміни в ході війни в Іраку як рух. Для концептуальної метафори "шлях" актуальні такі властивості, як відсутність чітких меж, синкретичність:

"Is the crisis over Iraq simply one of those periodic bouts of transatlantic turbulence or does it signal a genuine parting of the ways?" (*"From Mars to Venus via the Atlantic"* / *Financial Times*, 16.03.03.).

"A long, winding road to a diplomatic dead end" (title / *New York Times*, 17.03.03.).

У наведених прикладах англійською мовою використовуються слова, що позначають труднощі подолання виниклих проблем: *parting of the ways*

= розвилка, *a long winding road* = довга гвинтоподібна дорога, *dead-end* =

тупик.

Метафорична модель "війна – це змагання" є універсальним засобом для переосмислення сфери політики в англомовній картині світу. Точкою дотику політичного й спортивного дискурсів є елемент змагальності між супротивниками, учасниками бойових дій.

"We are on the same team. We have the same goal". (*"A pitch for Americans"* / *Washington Post*, 24.02.03.).

Певний інтерес представляє модель "війна – це урок", у якій держава, що бере участь у війні, зображується як учень, що отримує нові знання:

"In many ways we are learning as we go..." (*"Under new management: Garner plan will divide the country into three zones"* / *Independent*, 10.04.03.).

Антонімічні одиниці *war – piece* традиційно експлікують прототипічну оцінку полярних суспільно-політичних явищ. У лексемі *war* споконвічно закладена негативна оцінка, інтенсифікації якої сприяють дієслова негативної семантики, метафоричні одиниці в складі композитів, словосполучень і порівняльних конструкцій з лексемою *war*, що апелюють до негативних асоціативних образів "УБИВСТВО", "ЖОРСТОКІСТЬ", "НЕБЕЗПЕКА", "ЖАХ", "ШТОРМ", "МОРСЬКА БЕЗОДНЯ", "АПОКАЛІПСИС" і ін. Навпроти, лексемі *piece* властива позитивна оцінка, що, найчастіше, не має потреби в інтенсифікації, і сама може функціонувати в якості аксіологічного маркера "добре" (і. г.: *peacetime*, *peace maker*, *peace keeper*).

Перспективи дослідження універсальних контрастивних концептів, взагалі, і розглянутих у даній роботі концептів '*war*' – '*piece*' зокрема, вбачаються в різних напрямках. По-перше, вони пов'язані із залученням інших методик опису матеріалу й виявлення концептуально-значимої й етномаркованої інформації про феномени війни й миру. По-друге, можливий порівняльний аспект дослідження контрастивних концептів на матеріалі декількох мов, що дозволить більш чітко дослідити елементи специфічного в способах вираження універсального знання.

Література

- Воркачев Г. «Из истории слов»: лингвокультурный концепт / Новое в когнитивной лингвистике. Вып. 8. – Кемерово, 2006. – 3 -14. Гаджиев К.С. Размышления о тотализации войны: политикофилософский аспект / Вопросы философии. - 2007. - №8. - 3-22. Карасик В.И. Концепт как категория лингвокультурологии / Известия Волгоградского государственного педагогического университета. - 2002. - №1(01). - 14-22. Колесов В.В. Язык и ментальность / - СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2004. - 240 с. Ляпин Х. Концептология: к становлению подхода / Концепты. Научные труды Центроконцепта. Вып. 1. - Архангельск: Изд-во Поморского ун-та, 1997.-С. 11-35. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концептыпрецедентных текстов в сознании и дискурсе / - М.: Academia, 2000. - 128 с. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования / - М.: Языки русской культуры, 1997. - 824 с. Тоффлер Э. Война и антивоина: Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века /- М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. - 421 с. - (Philosophy). Hoch M. Krieg und Politik im 21. Jahrhundert / Hoch M. // Aus Politikund Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung des Parlaments, 11.05.2001. S. 11-20. Langacker R.W. Concept. Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar. Berlin, 1991.